

MODERNLEŞME VE KADIN¹

Emel Zeliha CİHAN²

Öz

Bu çalışma da geleneği ve geleneksel olanı reddeden; yeniliği ve yeniye savunan modernizmin, modernleşme sürecinde kadına etkileri incelenmiştir. İlk olarak modernizm kavramı ve tarihsel gelişimi açıklanmıştır. Aynı zamanda bu çalışma da modernizm ve Doğu toplumların konumu analiz edilmiştir. Daha sonra modernizm ve kadın konusu; Türk modernleşmesi ve Türk kadınına etkisi göz önüne serilmiştir.

Çalışmanın sonucunda, kadının toplum içerisinde ve siyasi hayatta bir değere sahip olduğu modernleşme ile birlikte kadının tüketim toplumunun hedefi olarak reklam yüzü ve eğlence aracı haline geldiği, bu gelişmenin toplum içerisinde ve siyasal hayatta kadına verilen statüsünün olumsuz yönde değiştiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Eğitim, Modernizm, Sekülerizm, Batı.

Modernization and Women

Abstract

In this work, effects of modernism, rejecting tradition and traditional things however advocating new and newness on women have been examined. First of all, the concept of modernism and the historical development of modernism are explained. At the same time, modernism and position of Eastern Societies have been analyzed in this work. At the end of this work, topic of women and effects of modernism on Turkish modernization and Turkish women have been revealed.

As a result of the research, where women has a value in social and political life in during Modernization it seems that women transformed to a target of consumption society and an advertisement and entertainment element and women's status has altered in a negative way in social and political life, thus, the conclusion of that is compulsory is done.

Keywords: Women, Education, Modernism, Secularism, West.

1 Bu makale, "Türk Kültür ve Modernleşmesinde Kadın ve Eğitimi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

2 Öğretmen. Kırıkkale, Papatya Anaokulu. emelzeliha80@hotmail.com

Giriş

Modern kelimesi Latince “modern us” ve “modo”dan türetilmiştir. İlk defa 5. yüzyılda, Hıristiyan dünyasını Romalı ve Pagan geçmişten ayırmak için kullanılmıştır (Friedrich, Lyotard ve Habermas, 1994, s.31). Modernlik neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan 17. yüzyılda Avrupa’da başlayan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerini ifade eder (Giddens, 1994, s.9-10). Modernlik düşüncesinin ana fikri; teknoloji, bilim ya da yönetimin daha etkili kıldığı üretimle, çıkarların ve toplumun yasayla örgütlenmesi ama aynı zamanda da, tüm kısıtlamalardan kurtulma isteğinin harekete geçirdiği kişisel yaşam arasında bir denklik ilişkisinin olması gerektiğidir. Hem felsefi hem de iktisadi olan klasik anlayış, modernliği aklın utkusu, özgürleşme ve devrim olarak; modernleşmeyi de, eylem halindeki modernlik, yani tamamen içsel bir süreç olarak tanımlar (Tauraine, 2010, s.14-48).

19.yy’ da Pozitivist bilim anlayışının da desteğiyle sanayi devriminin ortaya çıkması ve Batı’nın ekonomik gücünün artması, yeni bir dünya modelinin oluşumunu hızlandırmıştır. Batı’nın kendi geçmişine karşı eleştirel yaklaşımı, geçmişin baskıcı fikri ve siyasi geleneğine karşı oluşu diğer toplumlara nitelik farkı gözetmeksizin örnek olarak sunulmuştur. Dolayısıyla modernizm kavramı yeni bir bilim anlayışı, yeni bir siyasal düzen, yeni bir iktisadi düşünce yapısı ve yeni bir ahlak anlayışını ortaya koymakta ve Batı toplumlarının yaşadığı doğal bir süreci tanımlamaktadır. Bu sürecin temel unsurları kapitalizm, şehirleşme, akılcılık, bilimsellik, uzmanlaşma, teknoloji, demokrasi ve ulus devlet gibi unsurlardır (Çetin, 2003, s.04).

Modernleşmenin ya da Batı düşüncesinin özelliği, akılcılığa tanınan temel rolden daha geniş bir fikre, akılcı bir toplum fikrine geçmeyi istemiş olmasında yatar; ve o akılcı toplumda akıl yalnızca bilimsel ve teknik etkinliği yönetmekle kalmaz, insanların yönetimini ve nesnelerin yönetimini de elinde tutar (Tauraine, 2010, s.26). Bunlardan biri de ekonominin yönetimidir. Batı düşüncesinin ekonomisi olarak da tanımlanabilen kapitalizm modernliğin bir iktisadi biçimi değil, bir yandan akılla inanç ve tüm toplumsal, kültürel aidiyetler, öte yandan varlıkla ya da tarihle çözümlenebilen ve hesaplanabilen olaylar arasındaki kopmaya dayanan tikel bir modernlik anlayışının iktisadi biçimidir (Taureine, 2010, s.46).

Kapitalizmin mantığı, ilerlemiş kapitalist ülkelerin her yerine, her toplum köşesine derinliğine nüfuz etmiş ve uzantı olarak da bütün dünyaya yayılmıştır. Her insan davranışı, her sosyal ilişki ve doğal çevre, kâr en çoğa çıkarma, sermaye birikimi, sabit sermayenin kendiliğinden gelişmesi buyruklarına uyma noktasına gelmiştir. Bu bir uç durumdur, ama ileri kapitalist ülkelerdeki kapitalist ilkelerin sosyal, kurumsal ve kültürel alanlarda birkaç on yıl öncesi giremediği yerlere yayılması demektir. Diğer bir uçta tamamlayan ise, ileri kapitalist ülkeler dışındaki bütün diğer bölgelerde marjinalizasyon ve yoksullaşmasıdır (Kafaoğlu, 2000, s.20).

Özetle modernleşme Batı dünyasının aydınlanma döneminde başlayan hayatı, insanı ve doğayı akıl merkezli yeniden tanımlama sürecidir.

Modernleşmeyi tarihsel gelişim içerisinde incelediğimiz zaman; öne çıkan modernleşme kuramlarının tamamı 2. Dünya savaşı sonrasında ortaya çıkmışsa da, modern zamanların temeli, yüzyıllar öncesi Avrupası'nda toplumsal ve siyasal hayatta ortaya çıkan farklılaşmalarda yatmaktadır. Batı dünyasının ortaçağdan çıkışı ile modernliğin ilk kıvılcımlarının görüldüğü Yeniçağın başlangıcı bu farklılaşmaların en belirgin neticesi olmaktadır. Temel özelliği dinsel kültüre dayanan Ortaçağ, Yeniçağı başlatan Rönesans dönemi ile başat özellik olarak, aklın öncülüğünde aydınlanan bir kültür anlayışına yerini bırakmıştır. Bu anlayış bütün Yeniçağı kaplayarak günümüze kadar ulaşmıştır. Rönesans' la birlikte skolastik düşünce yıkılarak serbest düşünce ortamı doğmuştur. Deneye gözleme dayalı pozitif düşüncede bu dönemde ortaya çıkmış kilisenin otoritesini zayıflatarak bilim, sanat ve edebiyat alanında birçok yeni eser oluşturulmuştur. Reform hareketleriyle birlikte din ve kilise toplum içindeki eski otoritesini ve itibarını yitirmiş ve modern çağın laik toplum siyaset ve kültür yapılanması önündeki engel büyük ölçüde kalkmıştır. Endüstri devrimi neticesinde, toplumsal tabakanın en kalabalık sınıfını oluşturan yeni bir işçi sınıfı doğmuştur. Bütün bu gelişmeler Batı dünyasının eski yerleşik düzenini alt üst etmiş ve yeni bir değerler sistemi başlatmıştır. Akıl çağı olarak da adlandırılan Aydınlanma doğanın, insanın ve toplumun akılla açıklanabilecek bilimsel bilgisine ulaşılabilirliğini kabul ederek, her türlü geleneksel kurumları ve değer yargılarını değiştirip, akılda somutlaşan ilkelere dayandırmayı amaçlamıştır (Tazegül, 2005, s.36-39).

Sonuç olarak modernizm, batı dünyasının dini hayattan seküler hayata geçmesinin, geleneksel toplumdan rasyonel olarak hazırlanmış yasaların boyunduruğuna girmenin, gelenek merkezli insandan akıl merkezli bir insana geçmenin adı olduğu söylenebilir. Öte yandan modernleşme, tanrı merkezli bir hayat ve insan anlayışından akıl merkezli hayat ve insan anlayışına geçme süreci olduğu söylenebilir. Bu modernleşmenin bütün dünya halklarını ve insanlarını etkilemesi ise küreselleşmeyle en üst düzeye çıkmıştır. Her ne kadar modernizm ile ilgili literatür, modernleşmeyi olumlu olarak gösterse de, bu durumu, kültürün, geleneğin ve dinin her türlü olay ve olgudan arındırılması olarak da görmek mümkündür. Sonuçta modernleşmeyi doğuran da bu şartlardır.

Modernizm ve Doğu

Batı'da Rönesans'la başlayan modernleşme süreci Fransız İhtilali ile birlikte, rasyonalizm, sekülerizm ve pozitivizm kavramlarına dayanarak vahye dayalı dünya görüşünü kabul etmeyi aklı ondan bağımsız gören bir ideolojiye dönüştürerek Batı'yı sarmış ve Reformasyon hareketlerinin temelini oluşturmuştur. Bu süreçte bilimsel, teknolojik ve sosyal gücünü elde eden Batı, tüm dünyaya nüfusunun hissettirmeye başlamıştır. Bu arada Batı'nın batı dışı toplumlara müdahalesi

Müslüman toplumlarının sosyo-kültürel yapılarındaki değişiklikler meydana getirdiği gibi siyasi ve iktisadi yapılarını modernleşmenin icaplarına göre yeniden şekillendirmelerini zorunlu hale getirdi. Batı dışındaki toplumların Batı'nın gelişmişlik seviyesine ulaşabilmek için iki yolları vardı: Ya Batı'yı olduğu gibi taklit edip oradan gelen her şeyi sorgulamadan uygulayacaklar ya da kendi yapılarını Batı'nın getirdiği kavramlara uyarlayacaklardı (Hasonova, 2007, s.252).

Batı, Aydınlanma çağının fikirleri ve sanayi medeniyeti ile modernliğin liderliğini üstlendikçe, Doğu toplumları iktidarsızlaşmış ve kendi yerlerini ve tarihlerini Batı modeline göre belirlemek zorunda kalmıştır. Tarihselliği zayıf bu toplumlar, modernliğin tanımına kendi pratiklerinin damgasını vurmamış, yani değişimi ve yenilemeyi içsel ve yapısal bir süreç olarak üretmemişlerdir. Modernliği, yani "yeni" olanı keşfedememiş olan bu toplumlar, tarihlerini sürekli olarak Batı modernliğinin izdüşümünde yakalamaya çalışmıştır (Göle, 1992, s.13).

Geçmişte Doğu /İslam toplumları maddi ve manevi alanda dünyada zirve noktada bulunup, medeniyet buralardan, diğer bölgelere yayılırken, ilerleyen süreçte Doğu zayıf düşmüş, en temel ihtiyaçları karşılama noktasında kendisine yetemez hale gelmiştir. İslam dinine mensup bir milletin hangi şartlarda olursa olsun, her şeyden önce ayağa kalkma, kendisine yeterli olma, insanlık ve medeniyet yolunda gelişme konusunda belli bir bilincinin olması beklenir. Aslında bir toplum kendi içinde birlik ve beraberlik oluşturduğunda o topluma zarar vermek, o toplumu bozmak ve dağıtmak sanıldığı kadar kolay olmayacaktır. Ancak toplum içinde ikilik oluştuğunda, o toplumun zayıflaması, bozulması daha kolay olacaktır. Zaten düşmanlar bunu çok iyi bildikleri için öncelikle toplum içindeki birlik ve beraberliği bozmaya çalışırlar. Bu durum İslam Dünyası içinde geçmişte uygulanmış, aslında hala da uygulanmaya çalışılmaktadır (Akdoğan, 2014, s.174). İslam Dünyasının geri kalmışlığının ana sebebi paradoksal bir şekilde, kendi dini- ne yabancılaşma, yani İslamiyet ile arasındaki kapanması zor uçurumlardır (Halilov, 2016, s.97). Gencer'e göre (2008)İslâm dünyasını kendisiyle hesaplaşmaya iten şey, modernleşen Batı'nın, kendisini medeniyet olarak resmetmesi ve kendisi dışındakileri egemenliği altına alma çabalarıdır.

Batı'nın sistematik Doğu'yu anlama, algılama ve özümleme yapma gibi bir planizasyona dayalı yöneliş biçimlerine karşılık, Osmanlı toplumunda, Batı toplumu ile temasta herhangi bir planını olmadığı görülmektedir. Bir aşağılık duygusu biçimin de ortaya çıkan bu psikolojik durum, Osmanlı toplum yapısında anlama, algılama, tanıma ve sindirme diye belirlenen bir zihinsel süreç yerine taklit mekanizmasını ortaya çıkarmıştır. Türk toplumunun batılılaşma karşısındaki tutumu, daha sonraki kültür değişmelerinde de yaratıcılık yerine taklitçiliğin sürdürülmesine neden olmuştur. Lale Devri'yle Fransız zevk ve üslubunun taklit edildiğine tanık olmaktayız. Fransızların yaşayış tarzı, tezyin, biçimine olan eğilim özellikle saray ve yüksek tabaka arasında taklit eğilimlerini şiddetlendirmiştir(Türkdoğan,

2014, s.103). Hemen ardından “yeniden istikrara kavuşmak, galip devletleri taklit etmekle mümkündür” fikrinin ağırlık kazanması, her şeyden önce ordunun batılı tarzda ıslah edilmesi düşüncesi öne geçti, ardından eğitim, siyasi rejim ve devletin işleyişi, gündelik hayatın düzenlenmesi başta olmak üzere diğer ıslah alanları açıldı. Batıda tahsil gören Müslüman aydınların etkisiyle gittikçe artan bir oranda batıya karşı büyük bir hayranlık ve bunun beslediği aşağılık duygusu Müslümanlar arasında hakim olmaya başladı. Bu ruh hali onları sahip olduğu inançların, yaşama ve düşünme tarzlarının yetersizliği, geçersizliği fikrine götürdü. Netice de güvensiz bir ortama düştüler. Çare Müslümanların kendilerini, inanç ve düşüncelerini değiştirmelerinde, yenilemelerindeydi; bazı şeylerden vazgeçmeleri gerekiyordu(Kara,2014, s.20-21).

Osmanlı devletinin asıl yıkılışı, varlık nedeni olan İslam’dan uzaklaşması; batı dışı toplumların gelişmemesinin nedeni de kendi kimliklerine sahip olmamaları olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Çünkü bir İslam devleti olan Osmanlı devletinin var olma nedeni dinle (İslam’la) olan bağlantısı olduğu gibi, yok olmasının nedeni de dinle (İslam’la) olan bağlantısızlığıdır. Aynı durumu bin yıllık ortaçağa damgasını vuran Hristiyan devletleri için de söylemek mümkündür. Yıkılma nedenleri ile var olma nedenleri aynı dindir ama ilkinde güçlü bir bağ varken, ikincisinde bağlantısızlık vardır. Var olma nedeni olan güçle bağ kopmaya başlarsa, başka güçlerle bağlar kurulabilirdi gibi, başka güçlerin de bu boşluktan yararlanabilmesine olanaklar hazırlanmış olur. Hülasa Müslümanların egemenliklerinin yıkılmasının birinci nedeni dinleriyle olan bağlarını koparması olduğunu tekrarlamak gerekir. İkinci neden ise kopan bu bağ sonrası, batılı toplumların teknik gelişmelerine hayran olmaları, ardından onları takip etme çabalarıdır. Bu hayranlık durumu hayli önemli ve kritiktir (Aydoğan, 2016, s.3). Çünkü İslam sadece bir inanç değildir. Sadece inanca bağlı, bir takım itikatlara bağlı bir takım fiillerden ibaret değildir. Ve sadece bir ahlak değildir. Aynı zaman da bir medeniyettir (Karakoç, 2010, s.69). İslam’ı hakiki manada anlamak; tabiat zenginlik, siyaset, ilim, kudret, ilim, bilgi, sevinç gibi mefhumları Batı uygarlığı insanların anladıklarından başka türlü kavramak demektir (İzzetbegoviç, 2015, s.284-361).

Modernizm ve Kadın

Eski Avrupa da özellikle Hristiyanlığın merkezi olan, o zamanlar medeniyetin beşiği sayılan Roma’da kadına muamele sıradan bir yük hayvanına yapılan muameleden farksızdı. 1494 yılında VI. Aleksandr, 1521 de X Lui, 1522 de VI. Adriyen günahsız kadınları büyü yapmak ve şeytanla bir olmak ithamları ile öldürtmekten geri kalmamıştır. (Benazus, 2008, s.280). Kızlar babalarının malı idi ve alınıp satılırlardı. Koca, üç yıl görünmezse, kadının babası onu bir başkasıyla evlendirebilirdi. Eski Yunan’ da kadın özel yaşama katlanmaya ve sessizliğe hükümlü idi. Bir erkeğe kadın demek en büyük aşağılama sayılırdı. Hiç bir vakit şöenlere, eğlencelere katılmazdı. Eğitim ve öğretim de görmediklerinden, kocası

onunla birlikte olmaktan hiç sevinmez, yalnızca çocuk yetiştirmek için kadın alırdı (İleri, 1993, s.15-18).

İngiltere’de kadın murdar bir varlık olarak kabul edildiğinden İncil’e el süremezdi. Bu durum Kral VII: Henry (1509-1547) zamanına kadar devam etmiştir. 1805 yılına kadar bir İngiliz erkeği karısını 6 pens (yarım şirin) karşılığında satarı. Bu zamana kadar İngiliz kanunlarında kadın vatandaş olarak sayılmazdı. Mülkiyet hakları yoktu. Hatta kazandıkları mallar üzerinde bile tasarruf hakları yoktu. Büyücü avı, kraliçe Elizabeth zamanında zirveye ulaşmıştı. Bir hakim, Kitab-ı Mukaddesi 53 kez okumak ve 20 bin büyücüyü (kadını) ölüme mahkum etmekle övünebiliyordu (Akdemir, 1991; akt. Çimen, 2008).Kraliçe Elizabeth ve I. James devrinde İngiltere’de binlerce kadın “Şeytanlarla el birliği yapmışlardır” diye canlı canlı yakılmışlardır. LongParlemonto devrinde kadınların çarımha getirildikleri tarihin yüz kızartıcı vakalarındandır (Benazus, 2008, s.280-283).

18. yüzyıl sonlarına doğru Fransız devrimi gerçekleştiğinde İsa’nın kölelikten kurtuluşu ilan edildi. Ancak bu durum, kadınları kapsamıyordu. Medeni kanunları kadının velisinin izni olmadan anlaşma yapmasına izin vermiyordu. Bu yasa da ehliyetsiz görülenler; çocuklar, deliler ve kadınlardı. Fransız medeni kanunu evli bir kadına kendi el emeği üzerinde tasarruf hakkını ancak 13 Temmuz 1907 de çıkarılan bir kanunla verdi. Ancak bu kanunun verdiği hak, ev masraflarına katılma gibi erkeğin lehine bazı kayıtlarla sınırlandırılmıştır. 1938 yılından sonra kadın lehine bazı hükümler getirilmiştir. Sürekli zulüm ve aşağılanmaya maruz bırakılmanın sonucu Feminizm hareketi ilk defa Fransa’da ortaya çıktı (Akdemir, 1991; akt. Çimen, 2008). Batı’lı ülkelerin gerçek anlamda modernleşme aşamasına girmeleri yalnızca demokrasinin ekonomik ve toplumsal yönünün de gündeme gelmesiyle değil gittikçe artan bir oranda kadın haklarının tanınmasıyla da orantılıdır. Batı’da modernleşme atılımlarının başlamasından, geleneksel toplumdan modern topluma geçişte kadın hakları genelde gündemde değildir. Kadın haklarının önemli ölçüde gündeme gelmesi Batı’nın çağdaşlaşma aşamasını, yani 20. yüzyılı beklemiştir (Arat, 1996, s.14).

Sanayileşmeyle birlikte ise hem kadınlar hem gençler en ağır işlerde çalıştırılmıştır. Örneğin halat bükme işinde, tuz madenlerinde, mum manüfaktüründe ve kimyasal madde yapan yerlerde gece işlerinde gençler ağır işler yapmak zorundadır; makineyle yapılmayan ipek dokumacılığında, tezgâhları çevirme işinde, gençler, ölesiye çalıştırılırlar. En rezil, en pis ve en kötü ücret ödenen, kadınlarla genç kızların çalıştırılması yeğlenen işlerden birisi de, paçavraların ayıklanmasıdır. Genç kızları böylesine bir işte çalıştıran bu sistemin en büyük kötülüğü, bunları, ta çocuklarından başlayarak daha sonraki bütün yaşamları boyunca sürecek bir ahlaksızlık zincirine bağlamasıdır. Daha doğanın kendilerine kadın olduklarını öğretmesine kalmadan, bu kızlar, kaba ve küfürbaz oğlan çocukları haline gelirler. Üzerlerinde birkaç kirli paçavra, bacakları yarıdan fazla açık, saçları ve

suratları kir pas içinde olan bu çocuklar alay etmeyi öğrenirler. Yemek zamanlarında çayrılara boylu boyunca uzanırlar ya da yakındaki bir kanalda yıkanan oğlanları seyrederek. En sonunda günlük ağır işleri bitince, daha iyice olan elbiselerini giyerler ve erkeklerle birlikte meyhanelerin yolunu tutarlar. Ne var ki, eski aile bağlarının kapitalist sistem altında uğradığı çözüme, ne kadar korkunç ve iğrenç görünürse görünsün, büyük sanayi üretim sürecinde, kadınlara, gençlere ve her iki cinsiyetten çocuklara, ev alanının dışında önemli bir rol vermekle, daha üst düzeyde bir aile şekli ve cinsiyetler arası ilişki konusunda da yeni bir ekonomik temel yaratır (Marx, 2009, s.442-466).

1789 Fransız Devrimi ile “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi” yayınlanmış, kişi hak ve özgürlükleri yasal güvenceye alınmıştır. Bu durum iktidarın meşruluk kaynağında değişim yaratmış, dine ya da soya dayalı otorite inancı yıkılmış, siyasal güç odağı monarkın elinden alınarak halkın özgür iradesiyle seçtiği parlamentolara geçmiştir. Eğitim kurumları dünyevileşmiş, çoğalmış, sanayi devrimiyle üretime kitlesel olarak katılım gerçekleşmiştir. Kadınların kitlesel olarak tarih sahnesine çıkmaları ilk kez Fransız Devrimi’yle gerçekleşmiştir. Devrimi başlatan halk ayaklanmalarından, Bastille ve Versailles yürüyüşleri ve siyasal kulüplerin kurulmasına değin her alanda, çeşitli kesimden kadınlar devrime destek vererek katılmışlar, devrimin simgesi olan “eşitlik”, “özgürlük”, “kardeşlik” sloganlarına sarılarak hak talep etmişlerdir (Çakır, 1996, s.18-19). Feminizm, kadınların modern hayatın bütün alanlarına erkekle eşit olarak katılabilmelerini savunduğu ve modern dünyanın “özgür” bireyleri olmalarını engelleyen sosyal kısıtlamalara, geleneğin zincirlerine karşı mücadele ettiği için modernist bir harekettir (Durakbaşı, 2000, s.39-53).

Türk Modernleşmesi ve Türk Kadınına Etkisi

Türk modernleşmesinin 19. yüzyılın ortasından başlayan ve 20. yüzyılın ortasına devam eden sürecine “erken modernleşme” dönemi denilmektedir. Bu dönemin egemen görüşü olarak, modernleşmenin ancak Batılılaşma ile mümkün olacağını savunan aydınları, kadınların erkeklere kıyasla neden geri kaldığını tartışırken İslam dininin etkilerini değerlendirmişlerdir (Sancar, 2012, s.81-87). Batıcıların modernliği bir bütün olarak algılayarak her şeyimizle modernleşmemiz gerektiğine yönelik inanışları Kınalı Zade Hakkı tarafından İctihad dergisinde yayınlanan Pek Uyanık Bir Uyku isimli çalışmada Padişah tek eşle evlenecek ve cariyesi olmayacak, kadınlar erkeklerden kaçmayacak ve görücülük usulüne son verip, beğenme ve seçmeye dayalı evlilik başlayacak, kadınlar diledikleri gibi giyinecek, Şeyhülislamın çarşaf giyme beyanında bulunmayacaklar şeklinde programa alınarak gündeme getirilmiştir (Yıldırım, 2012, s.74-75).

Buna karşın dönemin diğer egemen düşünce akımı olan İslamcılığın önemli erkek düşünürlerinin kadınların sorunları ve kadın reformu konusunda söyledikleri oldukça farklıdır (Sancar, 2012, s.90). Fatma Aliye Hanım, kadın sorunlarına

eğilen Batılı yazarların, İslamiyet' in kadını toplum içinde ikinci sınıf yapan kurallarına yöneltilen eleştirileri şu şekilde cevaplandırmıştır: "İslamiyet'in koyduğu kurallar kadın haklarını korumak içindir; ancak bu kurallar zamanla uygulamada amacından saptırılmıştır." Özellikle Batılıların eleştirdikleri çökeşlilik ve kadının örtünmesi gibi konularda amacından saptırılan bu kuralların yanlış anlamalara yol açtığını savunmuştur (Işın, 2003, s.15-16).

İslamcı düşünürlerden sayılan Mehmet Akif Ersoy'da yazdığı şiirlerde toplumda kadının ezilmesine hor görülmesine şiddetle karşı çıkmıştır. Bunun İslamiyet ile ilgisi olmadığını, tamamen dinin yanlış anlaşılmasından ve toplumsal gelişmelerden kaynaklandığını cemiyette İslamiyet yanlış anlaşıldığı için kadının ezildiğini bu sebeple kadının İslami ölçüler içinde eğitilmesi gerektiğini savunmuştur. Zamanın meselelerine İslamcı gözle bakan şair hiçbir zaman ilimden ayrılmamaktan yanadır. İslam'ın temel özelliklerine bağlı kalarak bütün meselelerin çözülebileceğini Avrupa'dan ilim ve zihniyeti alınmalı, ama İslam'ın esasları ve Türk kültür değerlerinin korunması gerektiğini belirtmiştir (Kurnaz, 1991, s.63-65).

Batıcı seçkinler Batı evrenselciliğine ulaşmanın tek yolunun, kadının İslami gelenekten koparak özgürleşmesi olduğunu savunurken, muhafazakâr akımlar kadına ilişkin geleneklerin bozulması, liberalleştirilmesi girişimlerine kuşkuyla, yer yer tepki göstererek bakmışlardır. Türkiye'deki modernleşmenin tarihi, çok basitleştirme pahasına, bu iki kültürel model ya da iki akım (Batıcı akım ve İslamcı akım) arasındaki mücadelenin tarihi olarak yorumlanabilir. Tabiatıyla, zaman içinde değişen sorunlar karşısında bu düşünce akımlarının da muhtevası değişmiştir. Tanzimat dönemi reformculuğu ile Cumhuriyet dönemi Batıcılığının aynı olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak Batıcı hareketlerin "ilerleme" ve reform için Batı kültürel modelini evrensel referans noktası olarak aldıkları söylenebilir (Göle, 1992, s.17). İslamcı hareketlerin ise, İslam'ı bir bütün olarak (inanç, ibadet, ahlak, felsefe, siyaset, hukuk, eğitim...) "yeniden" hayata hakim kılmak ve akılcı bir metodla Müslümanları, İslam dünyasını batı sömürsünden, zalim ve müstebit yöneticilerden, esaretten taklitten hurafelerden...kurtarmak; medenileştirmek; birleştirmek ve kalkındırmak uğruna yapılan modernist, eklektik yönleri baskın siyasi, fikri ve ilmi çalışmaların arayışların teklif ve çözümlerin bütününe ihtiva eden bir hareket olarak tanımlanır (Kara, 2014, s.17).

Tanzimatla başlayan batılılaşma serüveni günümüzde de devam etmektedir. Gelinek noktada neredeyse kadın üzerinden temellendirilen modernleşme (batılılaşma) kısmen amacına da ulaşmış demektir. Çünkü Batı uygarlığı, kadını hayranlık veya kullanım objesi yapmış; fakat takdir ve saygıya layık tek şey olan şahsiyeti ondan almıştır. Bilhassa çeşitli "Miss" lerin seçimlerinde ve manken veya fotomodel gibi kadınlara mahsus mesleklerde bu keyfiyet apaçık ortaya çıkmaktadır. Burada kadın artık insan denilen şahsiyet değil, olsa olsa "güzel hayvan" dan biraz daha fazladır. Öte yandan günümüzde hemen her ülkeyi etkisi altına alan Batı uygarlığı bilhassa anneliği küçük düşürmüştür. Satış, mankenlik,

mürebbiyelik, sekreterlik, temizlik işleri gibi meslekleri annelik vazifesine tercih etmiştir. Ayrıca anneliği kölelik ilan ederek kadına ondan kurtulmayı vaat etmektedir. Ne kadar kadını ailesinden ve çocuklarından ayırarak (o "kurtararak" diyor) memur veya işçi yaptığını iftiharla belirtmektedir (İzzetbegoviç, 2015, s.244-245). Bu anlamda modern dünya, kadını, onun bedeni ve kişiliği üzerinden farklı şekillerde istismar edebilmektedir. Onu bir meta olarak kullanabilmektedir. Bu kadının bedeni üzerinden metalaştırılması ve istismar edilmesi olarak hayata yansımaktadır. Burada sorun herhangi bir ürünün tanıtımında kadının kadınlığının kullanılmasıdır (Akdoğan, 2014, s.44).

Sonuç

Kültür kelimesine ait Türkiye’de ve dünya da çeşitli tanımlar yapılmaktadır. Kültür kavramının anlamı ve kültürün unsurları sosyologlara göre farklılık göstermektedir. Kültür kısaca bir milletin kendine özgü gelenek, görenek, din, eğitim, felsefe, tarih, dil ve sanat gibi toplum tarafından benimsenen maddi ve manevi unsurların toplamıdır diyebiliriz. O topluma ait her türlü araç, giyim eşyaları, makineler maddi unsurları oluşturur. Manevi unsurlar ise felsefe, gelenek görenek, yemek çeşitleri, düğünleri sanat gibi unsurlardır. Kültür aracılığıyla ülke halkını bir arada tutan, yaşamlarına yön veren anlam kazandıran, geçmişten günümüze yol alan, zaman içerisinde değişen, gelişen ve gelecek nesillere aktarılacak suretiyle muhafaza edilen sosyal, siyasal, tarihsel, kültürel coğrafi bağları vardır. Toplumunu diğer toplumlardan ayıran toplumu toplum yapan bu bağlardan kültürel değerlerden vazgeçmesi mümkün değildir.

Ancak seküler hayatı tercih etmiş olan batı dünyasının öncülüğündeki dünyada kadınlar da seküler hayata alıştırmaya çalışılmıştır. Bu seküler hayat; dini ve kültürü ikinci plana atmakta, hatta çoğunlukla onları reddetmektedir. Bu değerleri ortadan kaldırarak, seküler değerler geliştirmeyi amaç etmiştir. Seküler değerler kazandırılırken de geleneksel değerlerle çatışmak durumunda kalmıştır. Bu bağlamda kadınlar bu kültürel değerlerle kimi zaman mücadele etmişlerdir.

Modernizm kavramı ile ilgili de çeşitli tanımlar yapılmakla birlikte net bir tanım yapılmamaktadır. Modernizm en genel ve yaygın anlamıyla eskinin değerlerini, geleneğini yok sayarak yerine yeni değerleri koyma tutumu diyebiliriz. Eskiye ait kabul edilen milli değerleri iptal ederek modern olan değerlerle değiştirilmesini amaçlamaktadır. Modernizm biz olgusu yerine birey yaratmakta ve belli bir toplumu değil tüm dünyayı etkileme projesidir.

Modernliğin değer ve kurumlarının Batı’nın etkisi altında değiştiği zamanla evrenselleşerek diğer Batılı olmayan toplumları da etkisi altına aldığı, Batı dışı toplumlarda Batı’daki modernleşme ile aynı süreçler izlemediği her toplumun kendi yapısı dâhilinde farklı süreçler geçirdiği görülmektedir. Farklı süreçler iz-

leyen Batı dışı toplumlar Batı'yı örnek alarak Batı medeniyetindeki değişimi taklit ederek kendi benliğinden uzaklaşan bu toplumlar buhrana düşmektedir. Bu bağlamda Osmanlı ve diğer Batı dışı toplumların yıkılışlarının asıl nedeni kendi dinlerinden uzaklaşmalarıdır. Kendi benliğinden uzaklaşan bu devletler diğer devletlerin dininden etkilenmiş ve değişik çabaları taklitçilikten öteye gitmemiştir. Batı medeniyeti manevi ihtiyaçları karşılayamamış maddi değerleri yüceltmıştır.

Tanzimat'la başlayan Batılılaşma serüveni tamamlanmış değildir, günümüzde de devam etmektedir. Modernizm her alanı etkilediği gibi toplumsal ve siyasal yaşam da kadın da etkilemiştir. Batılılaşma ile Türk kültürünün kadına vermiş olduğu annelik vasfı, geleneksel aile modeli yıkılmış kadın adeta sömürü kaynağı haline gelmiştir. Modernleşmeyle birlikte kadınlar çalışma hayatına daha fazla katılmış kadın evden dışarı çıkmıştır. Kadının gündelik hayattan sosyal yaşama, mutfak kültürüne, zevklerine, eğlence anlayışına, aile yaşamına kadar tüm yaşamı kısaca hayata bakış açısı değişmiştir.

Bütün bunların sonunda Güngör (2007, s.158)'ünde dediği gibi milli kültürümüze yabancı kültürler karşısında bağımsız ve itibarlı bir şahsiyet kazandırmanın birinci ve en önemli şartı, bu kültürü çağdaş standartlar karşısında değerlendirebilecek insanlar yetiştirmek, bu insanlardan meydana gelen araştırma kurumları ve eğitim müesseselerine her türlü resmi ve özel imkânı sağlamak, bunları yaparken de modern insanın kültürel ihtiyaçlarına cevap vermek durumunda olduğumuzu hiçbir zaman akıldan çıkarmamaktır. Bu nedenle kadınlara gerektiği değer verilmeli fakat bu Batıyı taklit ederek değil, kendi kültürümüzü özümseyerek, geçmişimizi tahlil ederek, kendi düşüncelerimizle anlamlandırarak yapılmalıdır. Öte yandan gelenekle yenileşmenin birbirinden bağımsız olarak değil birbiriyle bağdaştırılarak çözüm yolları bulunmalıdır.

Kaynakça

- Akdoğan, A. (2014). *Mehmet Akif ERSOY'a Göre İnsan Toplumu ve İslam*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Arat, H. N. (1996). *Türkiye'de Kadın Olmak*. İstanbul: Say Yayınları.
- Aydoğan, İ. (2016). Bir Eğitim Aracı Olarak Modernizm ve Müslümanların Açmazı. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2).
- Bezanus, H. (2008). *Geçmişten Günümüze Kadınlar ve Kadınlığımız*. İstanbul: Bizim Kitapları Yayınevi.
- Çakır, S. (1996). *Osmanlı Kadın Harekâtı* (2.b.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Çetin, H. (2003). *Gelenek ve Değişim Arasında Kriz: Türk Modernleşmesi*, Doğu-Batı.
- Çimen, L. K. (2008). *Türk Töresinde Kadın ve Aile*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Durakbaşı, A. (2000). *Halide Edip Türk Modernleşmesi ve Feminizm* (3.b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gencer, B. (2008). *İslam'da Modernleşme*. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin Sonuçları*. (Çev.E. Kuşdil), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Göle, N. (1992). *Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Güngör, E. (2007). *Dünden Bugünden Tarih-Kültür ve Milliyetçilik*. İstanbul: Özener Matbaası.
- Friedrich, J.,Lyotard, F. ve Habermas, J. (1994). *Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje* (2.b.). İçinde N. Zeka. (Dü.) *Postmodernizm*. İstanbul: Kıyı Yayınları.
- Halilov, S. (2016). *Medeniyet ve Kültür Yeni Bir Yaklaşım*. (Çev.N. Mehdiyev, & B. Hasanov), Ankara: Bin Yıl Yayınevi.
- Hasanova, S. (2007). *Modernleşme Sürecinde İslam Hukukunda Maslahat Tartışmaları*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Işın, E. (2003). *İstanbul'da Gündelik Hayat İnsan ,Kültür Ve Mekan İlişkileri Üzerine Toplumsal Tarih Denemeleri* (3.b.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İleri, C. (1993). *Kadınlığımız*. (Çev.Ö. Ozankaya), Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İzzetbegoviç, A. (2015). *Doğu Batı Arasında İslam* (2.b.). İstanbul: Klasik Yayınları.
- Kafaoğlu, A. B. (2000). *2000'li Yıllara Girerken Kapitalizm*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Kara, İ. (2014). *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi* (2.b.,Cilt I). Dergah Yayınları.
- Karakoç, S. (2010). *Çıkış Yolu II:Medeniyetimiz Dirilişi* (3.b.,Cilt II). İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Kurnaz, Ş. (1991). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Marx, K. (2009). *Kapital Kapitalist Üretimin Eleştirel bir Tahlili* (9.b.,Cilt I). (Çev. A. Bilgili), Ankara: Sol Yayınları.
- Sancar, S. (2012). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tazegül, M. (2005). *Modernleşme Sürecinde Türkiye* (2.b.). İstanbul: Babil Yayınları.
- Touraine, A. (2010). *Modernliğin Eleştirisi* (7.b.). (H. Tufan, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Türkdoğan, O. (2014). *Milli Kültür Modernleşme Ve İslam*. Konya Çizgi Kitabevi.
- Yıldırım, E. (2012). *Hayali Modernlik Türk Modernliğinin İcadı* (3. b.). İstanbul: Doğu Kitapevi.

